

УДК 377-05:[364:159.9]

<https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.156-161>

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Ткачук Ірина,

кандидат педагогічних наук,

завідувач лабораторії прикладної психології освіти,

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи НАПН України

<http://orcid.org/http://orcid.org/0000-0002-3099-3491>

e-mail: irinatkachuk3@gmail.com

Луценко Юрій,

науковий співробітник

лабораторії прикладної психології освіти,

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи НАПН України

<http://orcid.org/https://orcid.org/0000-0003-2348-6624>

e-mail: yuriy_lko@ukr.net

Реферат. У статті проаналізовано наукові джерела з проблеми психосоціальної допомоги постраждалим від травматичних подій, виділено три основних підходи до здійснення такої. Сформульована мета психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти, що пережили кризову життєву подію. Вона полягає у сприянні збереженню людини в статусі продуктивного суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності, здатної до позитивної взаємодії зі світом, людьми і собою. Визначена мета досягається шляхом вирішення таких завдань: сприяння стабілізації емоційного стану та раціональному сприйняттю своєї життєвої ситуації; формування конструктивних способів вирішення складних життєвих ситуацій; активізація процесів самопізнання, самоприйняття, саморегуляції і самоконтролю; надання допомоги в побудові позитивного образу майбутнього; сприяння прийняттю на себе відповідальності за власне майбутнє; розвиток соціальної компетентності та соціальної активності, оволодіння стратегіями успішної поведінки; формування спрямованості на особистісний розвиток і соціальну реалізацію. Для досягнення визначених мети й завдань розроблено тренінгові програми психосоціальної підтримки учнів та педагогічних працівників закладів професійної освіти.

Тренінгова програма для учнів «Точка відліку» спрямована на формування в них психологічної стійкості у подоланні наслідків кризових

подій, підвищення рівня стресостійкості, навчання способам самовідновлення. Програма має три складники: особистісний, соціальний, практичний.

Програма для педагогічних працівників складається з двох модулів. Перший модуль спрямований на формування у педагогів компетентностей щодо надання психосоціальної підтримки учням; другий – на зниження в них рівня професійного вигорання. Вказані програми пройшли пілотування на базі п'яти закладів професійної освіти Донецької області.

Ключові слова: заклади професійної освіти, психосоціальна підтримка, життестійкість / стресостійкість, тренінгова програма.

Постановка проблеми. Актуальність психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу у закладах професійної освіти обумовлена багатьма чинниками. Насамперед, це збройний конфлікт на сході держави і пов'язана з ним психічна травматизація і дорослих, і дітей. Крім того, на значну частину контингенту учнів закладів професійної освіти впливають й інші психотравмуючі обставини: певний відсоток із них – це діти з сімей, де батьки позбавлені батьківських прав, педагогічно занедбані учні, підлітки з проявами девіантної і делінквентної поведінки. Тому важливою є розробка сучасних методів і технологій психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти.

Джерела дослідження. Аналіз світової практики організації психосоціальної допомоги постраждалим від травматичних подій і наукових досліджень зі згаданої проблеми дозволив виділити три основних напрями, що відрізняються між собою за тим, на якому з наслідків впливу травмуючої події на особистість дослідники акцентують свою увагу.

У центрі уваги представників першого напрямку (А. Аллен, А. Венгера, Д. Джонсон, В. Дубровіна, С. Ільїна, М. Мазур, І. Малкіна-Пих, Ю. Семенова, Д. Сміт, І. Мамайчук, Н. Тарабрїна, К. Хорні, К. Флейк-Хопсон, В. Фруе та ін.) – травматичний стрес і психічні розлади, спровоковані травмуючими подіями. Узагальнюючи численні дослідження в області травматичного стресу, Н. Тарабрїна (2001, с. 15-16) дає йому таке визначення: стрес стає травматичним, коли результатом його впливу є порушення в психічній сфері, яке відбувається за аналогією з фізичними порушеннями. В цьому випадку порушується структура «самості», когнітивна модель світу, афективна сфера, неврологічні механізми, що керують процесами навчання, система пам'яті, емоційні шляхи навчання. У ролі стресора в таких випадках виступають травматичні події – екстремальні кризові ситуації, що мають потужний негативний наслідок, ситуації загрози життю для самого себе або значущих близьких. Такі події докорінно порушують почуття безпеки індивіда, викликаючи переживання травматичного стресу, психологічні наслідки якого різноманітні. Факт переживання травматичного стресу для деяких людей стає причиною появи у них у майбутньому посттравматичного стресового розладу. Посттравматичний стресовий розлад авторка визначає як непсихотичну відстрочену реакцію на травматичний стрес, здатний викликати психічні

порушення практично у будь-якої людини.

Представники другого напрямку (С. Богданов, Р. Г'єстад, Е. Дирегров, Ш. Перрен, Г. Сельє, П. Сміт, О. Тімченко, В. Чорнобровкіна, Т. Яценко та ін.) зосереджуються на здатності людини протистояти дії стресорів. У межах цього напрямку в дослідженнях зарубіжних учених було введено поняття резилієнс (resilience). У психологічному сенсі резилієнс розуміється як здатність людини протистояти дії стресорів без потрапляння у стани, пов'язані з психічними розладами (Богданов та ін., 2017, с. 12-15).

Представники третього напрямку акцентують свою увагу на тих позитивних змінах, що виникають у людини в результаті кризових випробувань (Л. Калхуну, К. Макгонігал В. Панок, Р. Тедескі, Т. Титаренко, та ін.). Поняття «посттравматичне зростання» (posttraumatic growth) завдячує своєю появою Р. Тедескі та Л. Калхуну (Tedeschi and Calhoun, 2004). Дослідники описують його як ситуацію, за якої розвиток особистості, принаймні, в окремих сферах, після кризової життєвої події перевищив той свій рівень, що був до кризи. Тобто, людина не просто повернулася до початкового стану, але й удосконалилась у деяких, дуже важливих для неї сферах.

Мета статті – визначити мету й завдання психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу, які пережили кризові життєві події; представити тренінгові програми психосоціальної підтримки учнів та педагогічних працівників закладів професійної освіти.

Методи дослідження: *теоретико-методологічний аналіз, систематизація і узагальнення психолого-педагогічних джерел для визначення мети та завдань психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу; анкетування, бесіди, експертна педагогічна оцінка, фокусовані групові інтерв'ю – для перевірки ефективності розроблених тренінгових програм та уточнення змісту окремих тренінгових занять.*

Результати й обговорення. Аналіз наукових джерел та узагальнення чотирирічного досвіду роботи працівників психологічної служби з надання психосоціальної допомоги дітям, які пережили кризові життєві події, дозволив визначити мету й завдання надання психосоціальної допомоги дітям зазначеної категорії в умовах закладу освіти.

Отже, головною метою здійснення психосоціальної допомоги учню, який пережив кризові життєві події, є сприяння збереженню його в статусі продуктивного суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності, здатної до позитивної взаємодії зі світом, людьми й собою.

Визначена мета досягається шляхом вирішення в роботі зі здобувачами освіти таких *завдань* (Ткачук, 2018; Музиченко та Ткачук, 2017): сприяння стабілізації емоційного стану та раціональному сприйняттю своєї життєвої ситуації; формування конструктивних способів вирішення складних життєвих

ситуацій; активізація процесів самопізнання, самоприйняття, саморегуляції й самоконтролю; надання допомоги в побудові позитивного образу майбутнього; сприяння прийняттю на себе відповідальності за власне майбутнє; розвиток соціальної компетентності та соціальної активності, оволодіння стратегіями успішної поведінки; формування спрямованості на особистісний розвиток і соціальну реалізацію.

Психосоціальна підтримка учнів, які пережили психотравму, має ґрунтуватися на принципах, перевірених досвідом психологічної допомоги постраждалим від травматичних подій, що постійно уточнюються й доповнюються відповідно до розвитку цього напрямку психологічної практики.

Основні принципи:

1. *Принцип орієнтації на особистісне зростання й розвиток.* Кризовий стан, у якому знаходиться учень, має розглядатися не як хвороба чи патологія, а як нормальна реакція індивіда на ненормальні обставини. Крім того, криза – це процес особистісного становлення і якщо він буде подоланий позитивно, особистість переходить на якісно новий щабель розвитку. Виходячи з цього, психосоціальну підтримку можна розглядати як допомогу процесу особистісного становлення учня.

2. *Принцип безумовної позитивної уваги.* В основі спілкування з учнями має бути взаємна довіра і повага. Важливо, щоб у процесі корекційно-розвивальної роботи створювалася безпечна атмосфера, сприятлива для самовираження й розкриття учня. Досягти цього можна лише в тому випадку, якщо приймати особистість такою, якою вона є. Якщо ж обставини вимагають корекції деструктивної поведінки учня, оцінюється тільки поведінка, вчинок, а не її особистість.

3. *Принцип врахування вікових особливостей.* Специфіка роботи повинна бути диференційованою відповідно до вікових особливостей учнів (мають бути враховані психо-фізичний розвиток, провідна форма активності, інтереси учня).

4. *Принцип орієнтації на громаду.* У роботі над проблемами учнів має бути враховано їхнє соціальне оточення і вони мають розглядатися як складові частини загальної ситуації. Таким чином, працювати потрібно не тільки безпосередньо з учнями, але і з їх батьками, рідними, педагогами тощо.

5. *Принцип багатоплановості роботи.* Будь-який корекційний захід має бути орієнтований на всі рівні функціонування учня: поведінку, навички, емоції, пізнавальні процеси, систему цінностей, систему переконань, особистісну ідентичність, «Я-концепцію». Така багатоплановість і комплексний характер сприяють розгортанню в повній мірі процесу конструктивних змін.

6. *Принцип мультидисциплінарності.* Виходячи з широкого спектру поставлених завдань і цілей, робота вимагає мультидисциплінарного підходу. До роботи з учнями, які пережили кризову подію мають бути залучені не тільки працівники психологічної служби, а й інші працівники закладу освіти.

7. *Принцип пролонгування й послідовності роботи.* Такі робочі цілі, як подолання травматичного досвіду, сприяння психофізичному розвитку й забезпечення особистісного становлення учня, вимагають пролонгованої (терміном не менше одного року) роботи, а не разових втручань. Протягом

цього одного року учень має пройти цикл спеціально підібраних корекційно-розвивальних програм. Кожна наступна програма поглибить і збагатить засвоєні учнем у попередній програмі навички, вміння й отриманий досвід.

8. *Принцип інтеграції з суспільством.* Реабілітаційне втручання повинно бути спрямоване на формування учнів як продуктивних членів суспільства з активною громадянською позицією (Беберашвили, Джавахишвили, Махашвили, и Сарджвеладзе, 2001, с. 25).

Для реалізації визначених змісту і завдань працівниками Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи у співпраці з Данською Радою у справах біженців в Україні розроблено тренінгові програми психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу закладів професійної освіти.

Тренінгова програма для учнів «Точка відліку» спрямована на формування в них психологічної стійкості у подоланні наслідків кризових подій, підвищення рівня стресостійкості, навчання способам самовідновлення. Програма має три взаємопов'язані та рівнозначні за змістом складники: *особистісний* (розуміння себе, своїх сильних і слабких сторін, знайомство з емоціями і почуттями тощо), *соціальний* (уміння жити з іншими, вирішувати конфлікти тощо), *практичний* (побудова життєвих планів тощо).

Зміст програми психосоціальної підтримки учнів закладів професійної освіти:

Сесія 1. Вступ. Знайомство

Сесія 2. Важливі життєві навички

Сесія 3. Важливі життєві навички : сказати «Ні» в ризикованій ситуації

Сесія 4. Важливі життєві навички: Розуміємо конфлікт

Сесія 5. Важливі життєві навички: Вирішуємо конфлікти з урахуванням позицій сторін

Сесія 6. Події та почуття

Сесія 7. Почуття та емоції. Управління гнівом

Сесія 8. Хто Я? Який Я?

Сесія 9. На шляху до успіху

Сесія 10. Команда

Сесія 11. Здоров'я – мій скарб

Сесія 12. Точка відліку

Для уточнення змісту окремих занять запропонованої програми у 2016 році в закладах професійної освіти Донецької області проведено низку фокусованих групових інтерв'ю. Аналіз результатів групових інтерв'ю дає змогу зробити низку висновків.

До важливих життєвих навичок учні віднесли вміння керувати власними емоціями. Рівень їх сформованості вони самостійно оцінили як низький, оскільки найважче їм вдається приборкати гнів, агресію, злість. Більшість із опитаних фактично не можуть ідентифікувати й назвати власні почуття у певній ситуації. Крім того, в них утруднене «зчитування» емоцій

іншої людини, що негативно впливає на встановлення конструктивних стосунків. Наслідки стресу та негативних ситуацій молодь (15-19 років) часто долає деструктивними способами – вживаючи алкоголь.

Учні наголошували також, що хотіли б мати навички розв'язання конфліктів. У своїх відповідях вони підтвердили досить часті випадки конфліктів із батьками, в навчальних групах, гуртожитках тощо.

Ще однією важливою життєвою навичкою учні вважають уміння долати перешкоди і труднощі. Однак близько половини опитаних заявили, що стикаючись із проблемами вони зазвичай уникають вирішення проблемних ситуацій.

Визнаючи необхідність і корисність здорового способу життя, більше половини учасників фокус-груп зазначили, що погано піклуються про своє здоров'я. При визначенні причин безвідповідального ставлення до здоров'я учні демонстрували асиметрію атрибутивного стилю в бік переваги зовнішніх, незалежних від них обставин (наприклад, екологія та ін.) на протигагу їхній активності у подоланні ускладнень і перешкод.

Серед життєвих цілей учні вказують: гарну роботу, високу зарплату, міцну сім'ю, кар'єру, самореалізацію. На жаль, опитані учні не бачать перспектив працевлаштуватися за місцем проживання. Певна кількість говорить про виїзд за кордон з цією метою. Серед навичок організувати власне дозвілля опитувані вказали на роботу за комп'ютером, перегляд ТБ. Досить слабо розвинуті навички самопрезентації, складання резюме, ведення бесіди з потенційними роботодавцями.

Навички ведення господарства, прибирання, підтримання побуту також розвинені слабо. Переважна більшість із них не вміє шукати певні комунальні підприємства та взаємодіяти з ними (енерго, водоканал, газ та ін.), заповнювати квитанції та здійснювати оплату рахунків. Майже всі погодилися з тим, що не вміють планувати бюджет та розумно витратити кошти.

Запропонована тренінгова програма пройшла апробацію на базі п'яти пілотних закладів професійної освіти Донецької області. Аналіз результатів вхідного/вихідного опитування учасників програми дозволяє зробити висновок про зростання в них стресостійкості, покращення настрою, самопочуття в цілому. Учасники відзначали позитивні зміни у стосунках з однолітками в навчальних групах, з педагогами та батьками. Цікавим є таж факт зміни мотивації щодо участі в тренінгу. Якщо на початку учасникам доводилося детально пояснювати для чого проводиться тренінг і що буде відбуватися, то у процесі роботи тренінгових груп, кількість бажаючих потрапити в програму різко зросла. Це також може вказувати на зростання показника довіри до дорослих, зокрема педагогів. За рекомендаціями учасників програма тренінгу була розширена. Зокрема, додатково було розроблено тему «Здоров'я» та збільшено кількість годин на розгляд теми «Конфлікт».

Тренінгова програма психосоціальної підтримки педагогічних працівників закладів професійної освіти складається з двох модулів: формування

компетентностей щодо надання психосоціальної підтримки учням та їхнім батькам; психосоціальна підтримка педагогічних працівників в умовах закладу освіти, спрямована на зниження рівня професійного вигорання.

Зміст першого модуля передбачає включення таких питань для опрацювання з педагогами: як діти реагують на кризову подію; роль педагога у підтримці психосоціального благополуччя учнів; як обговорювати питання кризи (події) з учнями; дії педагогічних працівників, спрямовані на відновлення учнів; менеджмент змінюваної поведінки й підтримка позитивної дисципліни; ідентифікація й підтримка дітей, які потребують посиленого супроводу.

Другий модуль включає такі теми: «Психосоціальне благополуччя та його складові», «Способи підтримки психосоціального благополуччя педагогів», «Способи відновлення і профілактики», «Вигорання: причини ознаки, способи відновлення і профілактики», «Конфлікт», «Підтримка психосоціального благополуччя учнів» (Корнієнко, Лісовецька, Луценко Романовська, 2017, с. 125-152).

Вказана програма також пройшла пілотування на базі п'яти закладів професійної освіти Донецької області і була обговорена під час круглого столу «Психосоціальна підтримка учасників навчально-виховного процесу в умовах професійного закладу» 27 червня 2017 року. Програма отримала схвальні відгуки від власне тренерів, керівників закладів освіти, учасників тренінгового курсу. Впровадження тренінгу передбачало оцінку його ефективності шляхом порівняння результатів вхідного/вихідного опитування учасників. На етапі старту у педагогічних працівників спостерігалися такі реакції як скутість, нерозуміння сутності нового формату роботи, коментарі з приводу активних колег, низька мотивація до участі в тренінгу тощо. Однак, у процесі просування роботи відбувалися значні зміни у рівні мотивації педагогічних працівників на участь у тренінговій роботі, їхньої активності на заняттях, а також ступеню включення у тренінговий процес. Динаміка змін ступеню включення педагогічних працівників пілотних закладів професійної освіти в тренінговий процес проілюстровано у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка змін ступеню включення педагогічних працівників пілотних закладів професійної освіти в тренінговий процес (кількість/відсотки.)

Рівні включення педагогічних працівників у тренінговий процес	Загальна кількість педагогічних працівників, які взяли участь у тренінговій програмі – 86 осіб		
	Вхідне опитування	Вихідне опитування	Динаміка
Високий	8/9%	42/49%	+40%
Середній	29/34%	25/29%	-5%
Низький	49/57%	19/22%	-35%

Тренери відзначили, що така динаміка стала помітною, починаючи з третьої зустрічі: педагоги починали говорити про себе, а не лише про учнів, проявляли відкритість у обговорення індивідуальних тем, способів реакції на події, пов'язані з військовим конфліктом, ділилися практичними способами самовідновлення у кризовій/стресовій ситуації. Особливо педагогів зацікавила тема професійного вигорання та способів його профілактики.

Висновки. Встановлено, що проблема психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти є актуальною, особливо у східних регіонах країни, наближених до зони бойових дій. Її мета полягає у сприянні збереженню людини в статусі продуктивного суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності, здатної до позитивної взаємодії зі світом, людьми й собою. З метою організації психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти було розроблено й апробовано тренінгову програму для учнів. Програма спрямована на формування в них психологічної стійкості у подоланні наслідків кризових подій, підвищення рівня стресостійкості, навчання способам самовідновлення. Показано, що програма має три взаємопов'язані та рівнозначні за змістом складники: особистісний (розуміння себе, своїх сильних і слабких сторін, знайомство з емоціями і почуттями тощо), соціальний (уміння жити з іншими, вирішувати конфлікти тощо), практичний (побудова життєвих планів тощо).

Програма для педагогічних працівників складається з двох модулів. Перший модуль спрямований на формування у педагогічних працівників компетентностей щодо надання психосоціальної підтримки учням; другий – на зниження в них рівня професійного вигорання.

Представлена програма не вичерпує всіх необхідних аспектів психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти. Подальших досліджень потребує питання створення технології психосоціального супроводу учасників освітнього процесу, яка передбачає співпрацю та координацію зусиль педагогів, батьків і всіх інституцій, дотичних до організації допомоги людині у кризовій ситуації.

Список посилань

Беберашвили, З., Джавахишвили, Д., Махашвили, Н. и Сарджвеладзе, Н., 2001. *Травма и психосоциальная помощь. Практическое руководство, основанное на опыте НПО Грузии.* Тбилиси; Баку: Норвежский Совет по беженцам.

Богданов, С. О. та ін. Чернобровкін, В.М. та Панок, В. Г., ред., 2017. *Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб.* Київ : ПУЛЬСАРИ.

Корнієнко І. О., Лісовецька І. М., Луценко Ю. А., Романовська Д. Д., 2017.

Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту: практ. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи.

Тарабрина, Н. В., 2001. *Практикум по психологии посттравматического стресса.* СПб : Питер.

Ткачук, І. І., 2018. *Психолого-педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення старшокласників, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів.* Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018.

Музиченко, І. В. та Ткачук, І. І., 2017. *Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби: методичні рекомендації.* Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи.

Tedeschi, R. G. and Calhoun, L. G., 2004. Posttraumatic Growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15 (1), s. 1-18.

Translated & Transliterated

Beberashvili, Z., Dzhavahishvili, D., Mahashvili, N. i Sardzhveladze, N., 2001. *Travma i psihosotsialnaya pomoshch. Prakticheskoe rukovodstvo, osnovannoe na opyite NPO Gruzii [Injury and psychosocial assistance. Practical guide based on the experience of NGOs in Georgia].* Tbilisi; Baku: Norvezhskiy Sovet po Bezhentsam.

Bohdanov, S. O. ta in. Chernobrovkin, V.M. ta Panok, V. H., red., 2017. *Pidhotovka vchyteliv do rozvytku zhyttiistiikosti/stresostiikosti u ditei v osvitynikh navchalnykh zakladakh: navch.-metod. Posibnyk [Teacher training for development of vitality/stress resistance of children at the educational institutions].* Kyiv: PULSARY.

Kornienko I. O., Lisovetska I. M., Lutsenko Yu. A., Romanovska D. D., 2017. *Dosvid nadannia dopomohy ditiam i simiam – zhertvam viiskovoho konfliktu: prakt. posib [The experience of helping children and families – victims of a military conflict].* Kyiv : UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty.

Tarabrina, N. V., 2001. *Praktikum po psihologii posttravmaticheskogo stressa [Practicum on the psychology of post-traumatic stress].* SPb: Piter.

Tkachuk, I. I., 2018. *Psykhologo-pedahohichnyi suprovid osobystisnoho i profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv, shcho opynylysia u skladnykh zhyttievyykh obstavynakh vnaslidok viiskovykh konfliktiv [Psychological and pedagogical support of personal and professional self-determination of high school students who find themselves in difficult life circumstances as a result of military conflicts].* Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty, 2018.

Muzychenko, I. V. ta Tkachuk, I. I., 2017. *Shliakhy podolannia dytiachoi psykhotravmy v diialnosti pratsivnykiv psykholohichnoi sluzhby: metodychni rekomendatsii [Ways to overcome the psychological children's trauma in the activities of workers of psychological services].* Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty.

Tedeschi, R. G. and Calhoun, L. G., 2004. Posttraumatic Growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15 (1), s. 1-18.

Psychosocial support of educational process participants at institutions of vocational education

Iryna Tkachuk

*Candidate of Pedagogical Sciences
Head of the Laboratory of Applied Psychology of Education
Ukrainian Scientific and Methodological Center of
practical psychology and social work of NAES of Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-3099-3491>
e-mail: irinatkachuk3@gmail.com*

Iurii Lutsenko

*Researcher
Laboratory of Applied Psychology of Education
Ukrainian Scientific and Methodological Center
of practical psychology and social work of NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2348-6624>
e-mail: yuriy_lko@ukr.net*

Abstract. The article analyzes the scientific sources on the problem of psychosocial help to victims of traumatic events, identifies three main approaches to its implementation. The objective of psychosocial support of the educational process participants at the institutions of vocational education who have survived a crisis life event is formulated. It is to promote the preservation of a person in the status of a productive subject of activity, personality and individuality, capable of positive interaction with the world, people and himself. The defined goal is achieved by solving the following tasks: promoting the stabilization of the emotional state and rational perception of one's life situation; formation of constructive ways of solving the complex life situations; activation of processes of self-knowledge, self-perception, self-regulation and self-control; assisting in creation of a positive image of the future; assistance in taking responsibility for own future; development of social competence and social activity, mastering strategies of successful behavior; the formation of a focus on personal development and social realization. To achieve the identified goals and objectives, training programs for psychosocial support for students and teachers of vocational education institutions have been developed.

The training program for students "Reference Point" is aimed at forming their psychological stability in overcoming the consequences of crisis events, increasing the level of stress resistance, training methods for self-recovery. The program has three components: personal, social, practical.

The program for pedagogical workers consists of two modules. The first module is aimed at the formation of the competence of teachers in providing psychosocial support to students; the second one- to reduce their level of professional burnout. The indicated programs were piloted on the basis of five vocational education institutions of the Donetsk region.

Keywords: vocational education institutions, psychosocial support, viability/stress resistance, training program.

Стаття надійшла до редакції: 24.05.19
Прийнято до друку: 06.06.19